

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תש"י

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחיבוטיו של מתרגם

א

רשימות אלה באות לספר משהו מחיבוטי-העשייה של מתרגם, בין לפי דוגמאות מתחום ניסיוני, בין לפי דוגמאות מתחום ניסיונם של חבריי-לאומנות. ואחל בדוגמה אחת וקטנה: בספרו של מֶפֶס ברוך „גלילי הכבול“, שתרגמתי ללשוננו, מדובר על חבורה לענייני חכמה וחקר, בראשותו של הנסיך פֶּדְרִיגוֹ צֵ'זִי, ושמה באיטלקית „אקאדמיה דֵּאִי לִינְצֵ'אִי“. המחבר קורא להם, לחברי-האקדמיה, פעם בשם איטלקי Lincei ופעם בשם גרמני Luchse. ושעל-כן נדרשתי בתרגום להיאמן לדרך הזאת ולקרוא אותם פעם בשם איטלקי ופעם בשם עברי. והנה עלתה לפניי שאלה, מה שם עברי

אבֹר, שיביע גם את דיוקה של המלה גם את דיוקו של
 הכינוי. שכן האקדמיה ההיא, כדרכן של אקדמיות בימים
 ההם, בררה לעצמה שם חִיָּה, היא הקרויה ברומית *felis lynx*.
 שהוא שם חיה קטנה כמראה חתול והיא מצוינת בכוח ראייה
 עז. נראה, כי שתי התכונות שלה – עוז ההשתערוּת וחדדות
 העין, עמדו לה לאותה חבורה, כשבאה לבֹר לה את שמה.
 ובבואי לתרגם אמרתי: אסורה תחילה אל שׁי אבר מוֹבִיץ
 (הוא מנדלי מו"ס) ואראה, מה עשה הוא ב"תולדות הטבע"
 שלו; אך משראיתי, יצאתי מלפניו בפחיתנפש – כי הוא
 הסתפק בהגדרה: חָתוּל לֹפֶס. הלכתי אפוא אצל בעלי
 המילונים, שענינם תרגום מלשונות-לִזְעוּ ללשוננו, וראיתי,
 כי תרגומיהם שונים, אך עיקרם מתנבאים בסגנון אחד, שכן
 מארגל ולזר-טורטשינר ויהודה קויפמן וסגל וואלדשטיין
 במילוניהם אומרים: חָלֶדֶת-הַבָּר. נמצא שהייתי חייב
 לקרוא להם לאותם חברי-האקדמיה בלשון-יחיד "חולדת-בר"
 ובלשון-רבים: "חולדות-בר". אבל מה אעשה, ו"חולדה" אינה
 לשון-יחיד אלא לשון-יחידה, כשם שאין אלה לשון
 רבים אלא לשון-רבות, והרי חברי האקדמיה ההיא היו,
 לכל הדעות, זָכָרִים. ביקשתי אפוא תרגום, שלשונו זָכָר.
 ואמנם נמצאו שתי הצעות, האחת במילונם של לזר-טורטשינר,
 האומר "נְמַרְמֶר", כלומר הקטנה של נֶמֶר, והאחרת במילונו
 של שולבוים האומר, לפי הערבית "פֶּהֶד". שתי ההצעות לא
 היו עשויות לשמשני למעשה, – ההצעה הראשונה הייתה
 מעלה זֶכֶר נמר, שלא־היה במקומו; ההצעה האחרונה הייתה
 נשמעת במלה מתמיהה, שיותר משהיא מבהירה היא מעמעמת.

משלא הושיעוני בעלי-המילונים, אמרתי: אולי יושיעוני המתרגמים: הרי גיטה ב"פאוסט" שלו מספר לנו על יצור-שחת, הנקרא בפיו Höllenluchs, כלומר לופֶס של התופת — הבה ואראה, כיצד תרגמו מתרגמיו. והנה יעקב כהן כותב: "נמר-תופת זקן מתלבט", ואילו י"ל ברוך — לא תרגם בדיוק-המלה אלא בקירוב-מושגה והוא כותב "מתענה שם שֶד־מֶשֶׁחַת". ולפי שלא יכולתי לעשות את חברי-האקדמיה ההיא נמרים, לא כל שכן שדים, נמלטתי לתחבולה שבידינו בהרחבת-לשוננו, היא התחבולה ליטול את התרגום הארמי של מלה עברית ולייחד אותו למושג או למונח, שהוא קרוב ושונה כאחת. והנה המונח felis תרגומו בלשוננו — חתול, ובארמית — שוֹנָרָא. אמרתי, כי אולי מן הדין לקבוע לו לשוֹנָרָא צורה עברית כדרך שוֹנָר, ולייחד אותה ללופֶס שלנו. ואמנם בבואי, בספרו של ברוד, לתרגם ראשונה עניין זה, כתבתי (בעמ' 37): "מה מאושר הייתי בראותי בסיעת-האורחים אילו לִינְצָ'אים", ובסוגריים הוספתי: "חולדות-בר, שוֹנָרִים". אך בהמשך-הדברים קראתי להם לאותם חברי-האקדמיה כדרך הכינוי שחידשתי, וכן, למשל (עמ' 135): "והנה עתה לפניי מלאכה גדולה, כדי לקדם את עניינך, שהוא ענייני, לפי שהוא עניינם של כל השוֹנָרִים".

משנדפס התרגום נמשכה לו לחידושי הקטן תשומת-לבו של ידידי ד"ר עלי איתן, המשיג על עצם הסִבָּקָה, כי האקדמיה של הלינצ'אים נקראה על שם החיה חדת-העיין, שכן לדעתו נקראה על שם לִינְצָ'א, שהוא הצורה האיטלקית של שם הגיבור הנודע מן האגדה היוונית: לִינְקִיאוס, שהיה

למִשָּׁל בשל עֵינָיו החדות, עד שנעשה שם 'כללי לאדם בעל עיניים חדות. נמצא לדעתו, כי דיוק־התרגום היה מחייבני להזיק את הכינוי לא לאותה החיה הקטנה, אלא לאותו גיבור האגדה. והנה גם הוא מניח פתח לתרגומי, שכן גם לדבריו אפשר, כי בדרך האטימולוגיה העממית נזדווגו השם הפרטי Lynceus ושם החיה lynx, ולדבריו אלה אעיר, כי בקצת לפְּסִיקָאוֹת הכינוי לִינְצֵ'אִי יבוא על דרך התרגום: עיני הלופס, כלומר עיני־חולדת־הֶבֶר, בתוספת הביאור, כי האקדמיה של הִלִּינְצֵ'אִים נקראה כך על שום שחבריה הסתייעו בעינים החדות החדשות, כלומר בטֶלֶסקוֹפִים, שהומצאו בימיהם. וכן אעיר כי פאולי־וויסובה, בהביאם עניין לינקיאוס המצוין בראייה חדה, החודרת בעד אבנים, אילנות, גושי־עפר וכדומה, משלבים בסוגריים את הביאור: עין הלופס; לאמור: גם הפילולוגיה העממית יש לה על מה שתסמוך.

ואחרון־אחרון: מה חֲשַׁבו חברי־האקדמיה עצמם על שםם? — כפי שסיפר לי מֶכס בְּרוֹד ראה את הסמל של צִ'י, כמייסד האקדמיה, והנה סימנו היא אותה החיה הקטנה, ה־lynx, כלומר חולדת־הֶבֶר או בתרגומנו השוֹנֶר, והיא מצוירת בתוך הסמל — ושלוש על ישראל ועל מתרגמיו.